

GEOPOLITIKA GODIŠNJICA

Federico Eichberg

Upotreba jubileja u cilju političke legitimacije sopstvenih zahteva još uvek je obeležje balkanske scene. Slučajevi operacije "Oluja" i Srebrenice, odraz srpsko-hrvatskih sukoba. Neostvorena Bosna i evropsko-atlantska odgovornost

TA JE ZAJEDNIČKO CARU

Nikolaju II i Borisu od Bugarske, rumunskom biskupu Inochente Micu i poljskom kralju Stanislavu Ponjatovskom, kompozitoru Bela Bartoku i srpskom knezu Lazaru? Šta je to što dopušta da govor prašnjavih dinastijskih testamena i drevnih ćirilskih zakonika posredstvom ovih figura deluje koliko i predizborne izjave ili reformski politički programi? U „The political live of dead bodies“ Katrin Verderi bavi se ovim čudnovatim drugim životom velikih ličnosti iz prošlosti u zemljama Istočne Evrope: njihovo ponovno sahranjivanje postaje izraz nove i drevne mitologije, izvor legitimnosti za nova vodstva, za stalne teritorijalne aspiracije i ideološke transformacije. Reč je o ponovnom određivanju i samorazumevanju na bazi drevnih identiteta, i novom otkrivanju jedne često antagonističke ikonografije, utemeljene u različitosti od drugih i čestim sukobima. Upotreba istorije u političke svrhe bila je sveprisutna osamdesetih godina XX veka, kada su posmrtni ostaci Lazara I, heroja s Kosova Polja, putovali kroz brojne srpske gradove, pre nego što će biti ponovo sahranjeni povodom šeststote godišnjice Bitke na Kosovu. *Reburial and postsocialist change*, sahranjivanje tela, otkopavanje memorije i novih vođa, po Katrin Verderi, sastavni su delovi smena režima. Politička upotreba istorije je od tog putovanja Lazara i njegovog ponovnog sahranjivanja u kontekstu te godišnjice i traganja srpskog naroda za "samoodređenjem", napravila tužni predznak decenije bola i krvoprolića, krvave Miloševićeve vladavine.

U zgnusnutom kalendaru godišnjica i jubileja, koji su poslednjih meseci uzdrмали javna mnjenja bivše Jugoslavije, mnogi analitičari su se zapitali da li je konačno „predata istoriji“ balkanska (i ne samo balkanska) navika „oživljavanja

istorije“ putem ponovnih sahranjivanja i pripisivanja istoriji političkog i mitsko-poetskog smisla i vodeće uloge u sukobima savremenice. Drugim rečima, da li i u kojoj meri odumire stereotip po kome je politika u jugo-istočnom regionu Evrope proizvod ili mešavina duhovnog identiteta i zlatnih doba, traženja oprosta i optuživanja, ekshumacija i komemoracija.

Šezdeset godina proteklih od kraja Drugog svetskog rata u bivšoj Jugoslaviji, deset godina od srebreničkog masakra u Bosni i ponovnog vraćanja Krajine Hrvatskoj, kao i bliska desetogodišnjica sporazuma u Dejtonu nude celokupan pregled senzibiliteta i prioriteta, jučerašnje i sadašnje istorije, tereta prve, a ležernosti druge.

Šta su te godišnjice ako ne autobiografija bivše Jugoslavije i njene otvorene rane?

Šta je u tih šezdeset godina od kraja Drugog svetskog rata, osim potrebe, koju je u poslednje vreme ispoljila historiografija u Beogradu, a naročito književnost (setimo se samo konteksta romana Vuka Draškovića *Nož*, o krvavoj Badnjoj večeri 1942. godine), da se prevaziđe jedna polarizovana retorika o partizanskim podvizima s jedne i „istinskoj Srbiji“ Draže Mihailovića, s druge strane?

Šta je u tegobnim evokacijama masakra u Srebrenici i operacije “Oluja” u Krajini, osim stalnog pozivanja na navodno razapinjanje Srbije, na njenu sudbinu i na zaveru ćutanja o njenom mučeništvu i tišini koja ga prati?

Šta je u teškoj „drugoj fazi“ postdejtonske Bosne ako ne kolebanje između demokratije i autoritarizma, između etnonacionalne fragmentacije i centrifugalne sile jedne nove generacije koja se opire beznađu?

Teškoće „zajedničke istorije“

Nasleđe Drugog svetskog rata je nesumnjivo kompleksno i početkom maja ove godine na jubilarnu godišnjicu region je konačno (makar u načelu) bio miran. Pedesetogodišnjica se podudarila sa trogodišnjicom opsade Sarajeva, iznurenog grada, kada je međunarodna zajednica bila angažovana u iscrpljujućim pregovorima o povlačenju bosanskih Srba sa Igmana i o odbrani, koja se nažalost pokazala uzaludnom, takozvanih *safe areas*, i kada je „realni život“ Bosanaca bio sveden na čistu dobit a njihova nada održavana pomoću „tunela života“.

Šezdesetogodišnjica je pak mogla da otvori ili zatvori stare rane i ponovo uvede „jeretičke“ verzije lišene instrumentalizacija. To bi pored ostalog omogućilo i prevazilaženje jedne tradicionalno jednostrane historiografije, koja ne priliči tako kompleksnom istorijskom događaju sačinjenom od mozaika situaci-

ja koje prevazilaze pojedinačne svesti, porodice, gradove, narode i etničke grupe, ostavljajući im njihove vlastite ponore i sumnje. Drugi svetski rat u Jugoslaviji bio je mnogo kompleksniji od „crno-bele“, „dobro-zlo“ slike koju je ponudila jugoslovenska istoriografija, na kojoj je onda izgrađena i zvanična istina i ikonografija – što je dalje za indirektnu posledicu u sferi privatnog (kuća i sela, etničkih grupa i religija) imalo učvršćivanje različitih istina, različitih mržnji, različitih, nezadovoljenih i osvetničkih želja.

Šezdesetogodišnjica je pokrenula spirale i otvorila različite rane, ali, kad se sve uzme u obzir, ipak na pozitivan način. Ako je, s jedne strane, vrebala upotreba istorije u političke svrhe, zbog čega se i Borislav Paravac, srpski član bosanskog tročlanog predsedništva (inače sadašnji predsednik) našao u centru polemika o tome da li je dostojan da sa desetinama drugih šefova država ili vlada predstavlja svoju zemlju na proslavi u Moskvi, pošto je nekad davno njegova porodica simpatisala Mihailovićeve četnike, protivnike Titovih partizana, s druge strane na celom Balkanskom poluostrvu uočeni su nagoveštaji nepristrasne rasprave i pokušaji artikulisanja objektivnije „istoriografske dinamike“.

U Crnoj Gori vlada i opozicija su se nadmetale u prisvajanju nasleđa antifašističke borbe i partizanskog duha, ali su istovremeno obe priznale značajan doprinos italijanske administracije Karla Umiltà u Cetinju; u Hrvatskoj su malobrojne grupe odale počast civilnim i vojnim žrtavama (preko 50 hiljada po hrvatskim istoriografskim izvorima Iva Goldštajna) partizanskog pokolja u Blajburgu, u Austriji, nakon završetka rata, ali je hrvatski predsednik Stipe Mesić nanovo pokrenuo i polemiku o istorijskoj neosnovanosti Nezavisne Države Hrvatske koju je Ante Pavelić stvorio 1941. godine, a time i teorija iz sredine XIX veka koje potiču iz dela Ante Starčevića, a ponovo aktuelizovanih početkom četrdesetih godina i (opet, ne slučajno) u Tuđmanovoj Hrvatskoj. Po Starčeviću, Hrvatska nije trebalo da predstavlja istorijski „katolički bedem“ protiv islama (*antemurale christianitatis*), što je ideja koja je karakterisala hrvatsko samopoimanje na početku moderne epohe, već je morala priznati bosanske muslimane, formirane u tolerantnom Osmanlijskom carstvu, kao Hrvate muslimanske vere. Radilo se o građanskom a ne konfesionalnom hrvatstvu, koje je zapravo skrivalo geopolitičke aspiracije nad zemljama s one strane Save. Njemu su se suprotstavljala dva drugačija načina poimanja hrvatstva: jedan je vezan za nadbiskupa Josipa Stadlera, koji je pokušao da poveže hrvatsku nacionalnost sa katoličanstvom, smatrajući konverziju muslimana nužnom, a drugi za biskupa Josipa Štrosmajera, glasnogovornika ilirizma proširenog na ceo Balkan i inicijatora bliskih kontakata sa Beogradom i s ostalim balkanskim prestonicama. Otvarajući ponovo ovu polemiku, Mesić nije prikrivao rizike te „Pandorine kutije“, već je bio svestan značaja koji hrvatsko javno mnjenje, istinski kompas za odluke HDZ vlade, pripisuje delikatnom evropskom dosijeu i pre-

govorima koji su za njega vezani. Mesić je, dakle, krenuo u napad i otvorio veliku debatu u Hrvatskoj.

U Srbiji, gde je i predsednik Boris Tadić naglasio (i aktualizovao) napore onih koji su se borili protiv totalitarizma i diskriminacije, izbila je na površinu interesantna rasprava o pojedinim elementima istorijskog scenarija: od navodno zakasnele pojave partizana na sceni (mnogo posle nemačkog napada na Rusiju) preko njihovog ne uvek jasnog distanciranja od nacista (što im je zajedničko sa Mihailovićevim četnicima), pa sve do uticaja spoljnih okolnosti (poput italijanske kapitulacije, premeštanja savezničke podrške sa Mihailovića na Tita, doprinosa Crvene armije, nemačkog povlačenja). Nova istorijska vizija, nova debata nužna je za postizanje saglasnosti.

Koji masakar je gori?

Pedeset hiljada ljudi između Srebrenice i Potočara obeležilo je 11. jula desetogodišnjicu masakra počinjenog jula 1995. godine i definisanog kao „najsuroviji pojedinačni ratni čin izveden u Evropi od kraja Drugog svetskog rata“. To sećanje i ta rana ponovo su bolno otvoreni u javnom mnjenju nakon što je 2. juna emitovan amaterski snimak na kom je srpska paramilitarna formacija „Škorpioni“ prikazana kao protagonista nečuvenog nasilja i ubijanja muslimanskih civila u onim tragičnim vremenima. Snimak je pokrenuo polemike, izazvao različite reakcije i obeležio nedelje koje su usledile. Rešen da ode u Srebrenicu radi jednog „presudnog“ govora od visokog istorijskog i moralnog značaja, Tadić se, međutim, narednih dana suočio sa Skupštinom koja nije bila u stanju da usvoji zajednički tekst o odgovornosti za zločin u Srebrenici, već je, štaviše, bila u stanju da oda počast minutom ćutanja samo pod uslovom da se žrtve Srebrenice izjednače sa brojnim srpskim žrtvama kao i žrtvama atentata u Londonu (!).

Rezultati mnogih anketa sprovedenih u Srbiji i u regionu s one strane Drine pokazuju da je još uvek rašireno mišljenje da je veliki broj ekshumiranih muslimana zapravo ubijen tokom redovnih okršaja i da su neki od njih žrtve obračuna između suprotstavljenih muslimanskih grupa (što se i dogodilo pre svega u severozapadnom delu regiona). Nije mnogo drugačiji ni izveštaj koji je pripremio Ured vlade Republike Srpske za odnose sa Međunarodnim krivičnim sudom za zločine u bivšoj Jugoslaviji: u tom dokumentu, u poglavlju „navodni masakar“, navodi se da je manje od sto muslimana ubijeno od strane srpskih snaga, i to uglavnom u okviru lokalnih odmazda. Čak se ni revizija izveštaja, koju je naložio visoki predstavnik međunarodne zajednice za Bosnu i

Zato i nije čudno što neki smatraju da je Tadićevo izvinjenje prilikom komemoracije održane u Srebrenici izgovoreno „tiho“, i da ono znači tek pustu nadu da će se Srbija definitivno ograditi od dela koja su počinjena u njeno ime tokom rata s kraja XX veka. Neodlučan i stidljiv, Tadić je izraz još uvek podeljene Srbije, koja se i sama smatra nepriznatom žrtvom onoga što je predsednik vlade Srbije Vojislav Koštunica definisao kao „najveće etničko čišćenje od Drugog svetskog rata“: operacija “Oluja” u Krajini avgusta 1995. godine.

Sa naročitim zanosom srpski mediji preneli su propoved kojom je patrijarh Pavle, u prisustvu najviših predstavnika vlasti, u katedrali Svetog Marka odao počast žrtvama operacije Oluja. Proslava je kulminirala polaganjem cveća ispred hrvatske ambasade od strane preko hiljadu srpskih izbeglica, i spiska sa imenima 2.627 Srba koji su nestali u Hrvatskoj između 1991. i 1995. godine.

Ubrzo je rat brojki (prema podacima humanitarnih organizacija u toj akciji je poginulo oko 400 ljudi, 20 000 srpskih kuća je spaljeno, a 250 000 lica je izbeglo) izazvao rat izjava, u kome je Tadić, izjednačivši zločine počinjene tokom operacije “Oluja” sa masakrom u Srebrenici, zatražio od Mesića i od hrvatskog naroda javno izvinjenje; na istoj poziciji bio je i ministar spoljnih poslova Vuk Drašković, koji je definisao operaciju “Oluja” kao zločin etničkog čišćenja koji se stoga ni iz državnih ni iz ljudskih razloga ne bi smeo slaviti. To se odnosilo na proslave „dana pobede i patriotske zahvalnosti“, održane tih dana u Kninu, prestonici Krajine. Zagreb je pak istakao da najveću odgovornost za egzodus Srba iz Hrvatske 1995. godine snose pobornici Velike Srbije koji su izmanipulisali sopstveni narod i označio kao neumesne izjave Koštunice i ostalih predstavnika vlade.

Polemika se rasplamsala: sa srpske strane je istaknuto da ćutanje međunarodne zajednice potvrđuje slutnju da je iza “Oluje”, od samog početka u proleće 1995. godine, stajala strategija hrvatsko-muslimanske ofanzive izvedene u jesen te iste godine (koja je pripremila teren za potpisivanje Dejtonskog sporazuma i kraj rata u Bosni). Hrvatska strana je pak naglašavala da egzodus Srba nije bio direktna posledica borbenih dejstava Zagreba, već da je intenzivno podržavan od strane Beograda, u nameri da se stvori „slučaj Krajina“ i izazove očigledna hrvatska reakcija. Najzad, neki tvrde da je hrvatsko napredovanje sve do Bihaća, prve bosanske oblasti s one strane Save, oslobodilo ovaj grad rizika da postane nova Srebrenica imajući u vidu višegodišnju srpsku opsadu (mnogo toga bi se moglo reći i o ulozi muslimanskih grupa u toj opsadi).

U suštini, za Zagreb je polemika oko “Oluje” pitanje *ius in bello* a ne *ius ad bellum*. Ona je pitanje grešaka koje su napravili pojedinci (kao na primer general Ante Gotovina) koji su, inače, bili angažovani u jednoj, u svakom slučaju legitimnoj akciji vraćanja teritorije koja se nezakonito samoproklamovala

kao Republika Srpska Krajina. Nju je inače karakterisao visoko antagonistički duh (setimo se samo, apropo godišnjica, da je srpska strana novembra 1992. godine u Kninu svečano proslavila prvu godišnjicu dramatičnog, s obzirom na civilne žrtve, pada Vukovara). Hrvatski je parlament čak (nasuprot onome što se tih nedelja događalo u Skupštini u Beogradu) dugo diskutovao o izjavi u kojoj bi "Oluja" bila okvalifikovana kao antiteroristička akcija.

Istovremeno, Beograd se ponovo okretao tradicionalnoj i uobičajenoj raspravi o sudbini srpskog naroda, o navodnom ćutanju o njegovom mučeništvu i o nepravедnim i mistifikatorskim optužbama da je on kriv za balkansku tragediju. Doba jubileja obelodanilo je konstantnost tog srpskog osećanja, prisutnog u svim političkim formacijama i kulturnim pravcima. Osećanja po kojem je Srbija, iako mala zemlja, žrtva velike zavere, i u jednoj neravnoj borbi, zaštitni bedem protiv nadiruće ideologije: četiri veka protiv nadiranja Turaka, u Drugom svetskom ratu protiv nacista, tokom hladnog rata protiv eskalacije bipolarne podele sveta, nakon 1989. godine protiv „jednopolarne“ ekspanzije. Ona je stalno žrtva osmanskih svireposti, žrtva nacističkih bombardovanja, inicijator „trećeg puta“, tj. nesvrstanosti i bastion naroda koji nisu potčinjeni USA-centričnom svetu. Ovo osećanje u Srbiji ima duboke korene, koje pothranjuje najveći deo istoriografije i publicistike. Dele ga postsocijalisti (grupa oko *Praxis-a*, između ostalih Tadić, Stojanović i Marković), utopijski socijalisti (rani Dobrica Ćosić, kasnije na čelu Akademije nauka i umetnosti), književnici (angažman Udruženja književnika za zaštitu srpskog kulturnog prostora, kulminirao u programskom dokumentu „Doprinos raspravi o Ustavu“, i kasniji Ćosić, autor *Vremena smrti*), sve do pobornika borbe protiv novog svetskog poretka, na čelu sa tadašnjim liderom Jul-a, Mirom Marković, ženom Slobodana Miloševića, koja je izjavila da „postoje brojne male i siromašne zemlje koje čekaju trenutak da se suprotstave velikim silama i da same postanu veliki narodi“. Na njih se nadovezuje ne samo duga tradicija jadikovki, kojima se iscrpno bavio Marko Živković, već i „nacionalizam u belim rukavicama“ Vojislava Koštunice.

Bosna koja jeste, a još uvek nije

Deset godina, a dete je već starac. Desetogodišnjica Dejtonskog sporazuma ponovo nameće pitanje budućnosti pre svega novih entiteta, nastalih zahvaljujući kreativnom zanosu Ričarda Holbruka i, uopšte, budućnosti jednog neizvesnog identiteta, raspetog između isprepletenih sudbina, mržnji i dilema.

Nepoželjno postojanje Republike Srpske, skrojene po linijama srpskog etničkog čišćenja dugog tri godine (i mesec dana kontraofanzive bosanskih Hrvata); glomazna birokratska mašina sa pet predsednika, tri premijera, tri parla-

menta, 140 ministara, dve različite policije i vojske; neefikasna centralna mašina koja se ponosi ni manje ni više nego jedinstvenim pravnim sistemom, zajedničkom kancelarijom za borbu protiv kriminala i službom informisanja, i jedinstvenim sistemom oporezivanja. To su bore jedne ostarele kreature, možda isuviše istrošene da bi učinila poslednji napor na putu ka realizaciji postavljenih ciljeva: pristupanje Partnerstvu za mir NATO-a i sporazumu o stabilizaciji i asocijaciji sa Evropskom unijom – ciljeva koje Ešdaun želi da ostvari baš na desetogodišnjicu, u nadi da će nakon završetka Dejtonskog projekta nastupiti pomoć Brisela.

Ali ovaj prelaz, a pre svega reforma policije, suočava se sada sa naglašenim otporom, prvenstveno Republike Srpske, uprkos činjenici da istraživanja pokazuju da 79 odsto bosanskih Srba pozitivno gleda na eventualni ulazak u Evropsku uniju, dok se 51 odsto nada što skorijoj reformi policije.

Uoči desetogodišnjice Dejtona razmatraju se četiri mogućnosti „novog početka“: prva je proširenje kompetencija visokog predstavnika i ograničavanje uloge partija i entiteta, uobičajenim putem uklanjanja ili konsolidovanja izbornih funkcija u zemlji; druga mogućnost, naprotiv, predviđa postepeno odumiranje figure visokog predstavnika, prenošenje vlasti na partije i prepuštanje unutrašnjoj demokratskoj dinamici; po trećoj mogućnosti je ustavotvorna skupština put do drugog Dejtona, dok četvrta, polazeći od činjenice da je zemlja još uvek podeljena i da u njoj različiti školski sistemi nude različite istorije i kulturne orijentire, otvara put mirnom i sporazumnom razdvajanju.

Pitanje bosanskog identiteta je kontroverzna tema, koja se nametala u različitim periodima (srednjovekovnom, osmanskome, habsburškom) i različitim putevima (unutrašnjim, na lokalnoj osnovi ili spoljnim, pozivajući se na Beograd, Zagreb ili Istanbul) i po raznim tipologijama (koje isključuju ili uključuju druge nacije Bosne i Hercegovine). Pokušaji preduzeti u kasnom osmanskome periodu, a posebno habsburški eksperiment koji je *de facto* izveo namesnik Kru- ne Benjamin Von Kallay (začetnik *Bošnjaštva*, izgubljenog u spirali nacionalizma koji je doveo do Prvog svetskog rata) ostali su u prostoru između istorije i politikologije, a interes za tim da se nađe rešenje za Bosnu i Hercegovinu je uvek iznova aktualizovan u višedecenijskim naporima Karadorđevićeve, ti- tovske i posttitovske Jugoslavije, kao i u sadašnjim pokušajima međunarodne zajednice.

Nema sumnje da je današnji problem, a možda i sudbina Bosne upravo u njenoj posebnosti i originalnosti: ne biti više a istovremeno ne biti još uvek. Ne biti više samo predmet ambicija (premda neostvarenih) srpskog i hrvatskog nacionalizma, sad preusmerenih od strane međunarodne zajednice na druge ciljeve, ni aspiracija upornih crkvenih hijerarhija koje se danas angažuju u borbi protiv unutrašnje „sekularizacije“, ni meta habsburškog *Drang-a* niti evrop-

ski bastion Osmanskog carstva; ne biti više, dakle...a ne biti još uvek: Bosna još nema autonoman identitet, i još nije krenula jasnim i značajnim putem. Ona, naprotiv, u XXI veku pokušava da sagradi vlastiti identitet (i miran suživot) na anonimnim osnovama; identitet čije značenje i suština su žrtvovani na oltaru zajedništva. To je najmanji zajednički imenilac, sterilan i shvaćen kao dalek od korena i tradicija; mito-poetika čiji je cilj više nalaženje neutralnih zajedničkih elemenata, nego „evociranje“ ili „zasnivanje“ identiteta.

O tome svedoče odluke koje je donela (a to znači u potpunosti sprovela čitav proces odlučivanja) međunarodna zajednica: dovoljno je prisetiti se samo nekih od osnovnih elemenata državnosti od kojih je zastava bila prihvaćena samo zato što je dovoljno anonimna – ima boje Evropske unije i geografsku formu Bosne i Hercegovine. Ili toga da automobilske tablice sadrže samo ona slova koja postoje i u ćirilici i u latinici. I da je u toj državi u opticaju moneta druge države. Osim toga, jake birokratske strukture na više nivoa, od opštinskog preko kantonalnog i entitetskog (stvorenog *ad hoc* za Bosnu i Hercegovinu) pa sve do državnog, deluju više kao samoopravdanje i opravdanje za postojanje države. Kao da se od administracije može izgraditi identitet.

S druge strane, zemlje (pretežno zapadne i evro-atlantske) koje su angažovane u *institution building*-u ne žele da se osujete sad već desetogodišnji, finansijski i vojni naponi. Ti elementi danas su uslov za preživljavanje Bosne i Hercegovine; spoljni ili anonimni, ti faktori svakako skiciraju jedinstvenu i originalnu sudbinu. Ili je možda porede sa sudbinom kontinentalnih institucija primoranih, u potrazi za zajedničkim imeniocem, na oblike anonimnosti i puta ka „zajedništvu“.

Na deset godina od General Framework Peace Accord for Bosnia Herzegovina, poznatog kao Dejtonski sporazum, stanovnik Bosne i Hercegovine je *Bosnian* a pripadnik muslimanskog naroda *Bošnjak*. Traže se osnove identiteta u nadi da će balkanske zemlje jednog dana proizvoditi manje istorije nego što su u stanju da potroše, da će se identitetu dati zadovoljenje, možda u kontinentalnoj perspektivi u kojoj evropska (i evro-atlantska) integracija predstavlja sama po sebi element pridruženja, skoro čudotvoran u svakodnevnom naporu za uspostavljanje zajedničkog života. Taj napor se često suočava sa samom istorijom, u zemlji u kojoj istorijske fenomene suštinski odlikuje sposobnost da određuju buduće političke dinamike: bilo da predstavljaju „prošlost koje se treba osloboditi“, ili, naprotiv, antagonistički faktor ponovnog razbuktavanja mržnje, njih odlikuje implicitna „upotrebljivost“ i „značaj“ u odnosu na politički razvoj kako Bosne i Hercegovine tako i Jugoslavije u decenijama nakon Drugog svetskog rata. Razlog za ponovno razbuktavanje kao i za „uklanjanje“ prošlosti nalazimo u Jugoslaviji pre 1948. i posle 1948. godine (isključenje iz Informbira), u Jugoslaviji pre i nakon 1955. godine (nastanak Pokreta nesvr-

stanih), u Jugoslaviji pre i post '74 (Ustav), u Jugoslaviji pre i post '80 (Tito-va smrt) a, najviše u Jugoslaviji s kraja osamdesetih i početka devedesetih.

Da li će se uz pomoć Brisela konačno predati istoriji „politički život posmrtnih ostataka“ ostaće pitanje idućih meseci, možda i idućih godina. Ali ono jeste i ostaje centralno pitanje.

Prevela Ana Luburić